The Gleaner

Vol 8 (1970)

In Honour of D. S. Ginis

Από τη δραστηριότητα του Κωνσταντίνου Ν. Σάθα (1858-1861)

Δήμητρα Σκ. Πικραμένου

doi: [10.12681/er.9936](https://doi.org/10.12681/er.9936)

Copyright © 2016, Κ. Ν. Σαθόπουλος, Δήμητρα Σκ. Πικραμένου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Πικραμένου Δ. Σ. (2016). Από τη δραστηριότητα του Κωνσταντίνου Ν. Σάθα (1858-1861). *The Gleaner*, 8, 260-273. <https://doi.org/10.12681/er.9936>

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΣΑΘΑ (1858 - 1861)

Ὁ Κωνσταντῖνος Νικολάου Σάθας παρουσιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὰ ἑλληνικὰ γράμματα μὲ τὸ ὄνομα Κ. Ν. Σαθόπουλος¹. ὥστόσο, στὶς σχετικὲς βιβλιογραφικὲς καὶ βιογραφικὲς ἐργασίες² ἀγνοεῖται ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ ἐπιθέτου του, ὅπως καὶ γενικώτερα ἡ νεανικὴ του ζωὴ. Ξέρουμε ὅτι, γεννημένος στὰ 1842, καταγόταν ἀπὸ τὸ Γαλαξείδι. Τὶς γυμνασιακὲς του σπουδὲς τελείωσε στὴν Ἀθήνα καὶ γιὰ ἓνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα ὑπῆρξε φοιτητὴς τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Σύντομα ὅμως ἐγκατέλειψε τὶς σπουδὲς αὐτές, ποὺ δὲν τὸν εἴλκυαν, γιὰ νὰ ἀφοσιωθῇ ὁλοκληρωτικὰ στὴν ἱστορικο - φιλολογικὴ ἐρευνα.

Ὅσο γιὰ τὴ συγγραφικὴ του σταδιοδρομία, στὰ χρόνια ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν σ' αὐτὸ τὸ σημείωμα (1858 - 1861), εἶναι γνωστὲς καὶ βιβλιογραφημένες δύο μόνο προσπάθειές του : «Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ'» στὰ 1859 καὶ «Γνωμικὰ διαφόρων σοφῶν περὶ Ἑρωτος» στὰ 1860 («Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» Δ. Γκίνη καὶ Β. Μέξα ἀριθ. 8074 καὶ 8139). Δὲν εἶναι ὅμως αὐτές, ὅπως θὰ δοῦμε, οἱ πρῶτες συμβολές τοῦ νεαροῦ Σάθα στὸ νεοελληνικὸ ἔντεχνο λόγο. Στὶς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζεται ἀρκετὲς φορὲς τὸ ὄνομα τοῦ Σαθόπουλου· ἔτσι ἄρθρα, εἰδοποιήσεις, ἀγγελίες, μεταφράσεις, ποιητικὲς συλλογές, ἐπιτρέπουν τὴ συναγωγὴ συμπερασμάτων σχετικὰ μὲ τὴν ἄγνωστη αὐτῇ περιόδῳ τῆς ζωῆς του. Ἡ συγκέντρωση τῶν σκόρπιων αὐτῶν στοιχείων ἐπιτρέπει πρῶτα - πρῶτα τὴν παρουσίαση τῆς προσωπικότητος τοῦ Σάθα στὸ στάδιο τῆς διαμόρφωσής της· ἀκόμα, πλουτίζει τὴ νεανικὴ ἐργογραφία του καὶ διαπιστώνεται ἡ ποικιλία ποὺ ἔχουν τὰ ἐν-

1. Τάκης Φ. Χριστόπουλος, *Τὰ πρῶτα βιβλία τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα καὶ τὸ ἀρχικὸ τοῦ ἐπώνυμο (Κ. Ν. Σαθόπουλος = Κ. Ν. Σάθας)*. περ. Σπερεοελλαδικὴ Ἑστία, ἔτος Γ' 1962, τεῦχος 17/18, σσ. 185 - 190.

2. Τρόφων Εὐαγγελίδης, *Κ. Ν. Σάθας 1847 - 1914. Βιβλιογραφία*. περ.

Γενικὴ Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, ἔτος Β' 1935, τεῦχος 12/13, σσ. 153 - 157.

Φάνης Μιχαλόπουλος, *Κ. Σάθας*. 22 σελ. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περ. Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, ἔτος Γ' 1949, τεῦχος 2/3, σσ. 24 - 43. Οἱ σσ. 35 - 43 καλύπτουν τὴ βιβλιογραφία τοῦ Κ. Ν. Σάθα.

διαφέροντά του ώσπου νά καταλήξῃ στο συγκεκριμένο πεδίο τῆς ἐπιστήμης. Τέλος, φανερώνουν ὅτι ὁ νεαρός Σάθας, ὡς τὸ 1861 πάντως, ὑπέγραφε μὲ τὸ ὄνομα Σαθόπουλος.

Παραθέτουμε λοιπόν, μὲ χρονολογικὴ σειρὰ, ὅσες μαρτυρίες ἀποκομίσαμε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τοῦ καιροῦ του, ποὺ μᾶς βοηθοῦν νά παρακολουθήσουμε ἀπὸ κοντὰ τὶς δραστηριότητες τοῦ νεαροῦ Γαλαξειδιώτη.

1858. Τὸ Νοέμβριο τοῦ ἔτους αὐτοῦ, στὰ δεκάξῃ του χρόνια μόλις, ὁ Κωνσταντῖνος Σαθόπουλος συνεργάζεται σὲ μιὰν ἐφημερίδα τῶν Ἀθηνῶν, τὴν «Ἑσπέρα», ὅπου δημοσιεύει ἓνα ἄρθρο γιὰ τὸ δήμαρχο τοῦ Γαλαξειδιοῦ Λουκᾶ Καραλίβανο³. μὲ ἐγκωμιαστικὸ περιεχόμενο, χαρακτηριστικὸ ὅμως γιὰ τὸ ἀδόκιμο ὕφος του, εἶναι γραμμένο σὲ ἀρχαῖζουσα γλῶσσα καὶ στομφώδη τόνο (Παράρτημα ἀριθ. 1).

Μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες, στίς 8 Δεκεμβρίου, στίς στήλες τῆς ἴδιας ἐφημερίδας ἐμφανίζεται μιὰ ἀγγελία⁴, μὲ τὴν ὁποία ἀναζητεῖται ὁ νεαρός Σαθόπουλος :

«Παρακαλεῖται ὁ ἐκ Γαλαξειδίου κύριος Σαθόπουλος νά ἐμφανισθῇ εἰς τὸ γραφεῖόν μας...».

1859. Πολὺ σύντομα, στίς 21 Ἰανουαρίου, ὁ νεαρός Σαθόπουλος μεταφράζει γιὰ τὴν «Ἑσπέρα» ἓνα γαλλικὸ ἄρθρο ποὺ ἐπιγράφεται «Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ναπολέοντος»⁵. διαπιστώνουμε ἔτσι ὅτι εἶναι κάτοχος τῆς γαλλικῆς γλώσσας (Παράρτημα ἀριθ. 2).

Οἱ προσπάθειές του πάντως εἶναι ἀλλεπάλληλες πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις· στὸ ἴδιο φύλλο τῆς ἐφημερίδας καθὼς καὶ στὸ μεθεπόμενο⁶, καταχωρίζεται μιὰ ἀγγελία γιὰ ἓνα μυθιστόρημα ποὺ φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ Σαθόπουλου· ὥστόσο, τὸ ἀναφερόμενο ἐντυπο παραμένει ἄγνωστο σήμερα.

Οἱ ἔχοντες ἀγγελίας τοῦ μυθιστορήματος «Ὑδροφόρος Ἐρημίτης κλπ.» παρακαλοῦνται νά μᾶς ἀποστείλωσι ταύτας ὅσον οὔπω, τοῦ βιβλίου ὑπὸ τὰ πιεστήρια εὐρισκομένου.

Ἀθῆναι 21 Ἰανουαρίου 1859

Κ. Ν. Σαθόπουλος

3. Ἐφημ. Ἑσπέρα, ἀριθ. 17. 20 Νοεμβρίου 1858. Γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Λουκᾶ Καραλίβανου βλ. ἐνδεικτικὰ στὴν Ἐφημ. Αὐγή, ἀριθ. 340. 24 Δεκεμβρίου 1858 καὶ στὴν ἴδια Ἐφημ. ἀριθ. 363. 4 Φεβρουαρίου 1859.

4. Ἐφημ. Ἑσπέρα, ἀριθ. 32. 8 Δεκεμβρίου 1858.

5. Ἐφημ. Ἑσπέρα, ἀριθ. 59. 21 Ἰανουαρίου 1859.

6. Ἐφημ. Ἑσπέρα, ἀριθ. 59. 21 Ἰανουαρίου 1859 καὶ στὴν ἴδια Ἐφημ. ἀριθ. 61. 24 Ἰανουαρίου 1859.

Τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ νεαροῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου δὲν περιορίζονται στὰ ἄρθρα, τὶς μεταφράσεις καὶ τὰ μυθιστορήματα· στὴν ἐφημερίδα «Ἑσπέρα» πάντα, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀκόλουθη εἰδοποίηση γιὰ μιὰ ποιητικὴ του συλλογὴ⁷ :

*Νεκρικὰ δάκρυα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Δημητρίου Α. Ῥάλλη : ποιη-
μάτια Κ. Ν. Σαθοπούλου· τύποις Μηλιάδου καὶ ἐσπέρας τιμᾶται λεπτῶν
75. εὐρίσκεται παρὰ τῷ βιβλιοπώλῃ Ν. Β. Νάκη.*

Ὁ τίτλος αὐτὸς δὲν ἀναφέρεται μὲν στὴν «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» Γκίνη - Μέξα, ἀλλὰ περιλαμβάνεται στὸ βιβλιοπωλικὸ κατάλογο τοῦ Ν. Β. Νάκη⁸. Ἡ μόνη διαφορὰ, ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἀναγραφές, εἶναι στὴν τιμὴ τῆς πώλησης τοῦ φυλλαδίου· ἐνῶ στὴν εἰδοποίησιν τῆς «Ἑσπέρας» «τιμᾶται λεπτῶν 75», ὁ Νάκης ἀργότερα, στὰ 1864 δηλαδὴ, πούλαει τὸ ἴδιο πόνημα μὲ 25 λεπτά. Ἡ διαφορὰ αὕτη μᾶλλον ὀφείλεται στὸ εἶδος τοῦ βιβλίου· πρόκειται γιὰ μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ, ποὺ ἀπὸ τὰ 1859, ὁπότε κυκλοφόρησε, ὡς τὰ 1864, ὁπότε ἐκδόθηκε ὁ κατάλογος τοῦ Ν. Β. Νάκη, ἔχει χάσει πλὴν τὸ στοιχεῖο τῆς ἐπικαιρότητας. Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ ἀναφερόταν στὸν ἀδόκητο θάνατο τοῦ νεαροῦ Δημητρίου, ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ δημάρχου τοῦ Πειραιᾶ Λουκᾶ Ῥάλλη, καὶ πέθανε, τὴ νύκτα τῆς 26ης πρὸς τὴν 27η Δεκεμβρίου τοῦ 1858 «εἰς τὴν ἀνθηρὰν ἡλικίαν τοῦ 17 ἔτους, μετὰ ἀσθενεῖαν μακρὰν καὶ πολύτροπον»⁹. Φαίνεται ὅτι οἱ δύο νέοι ἦσαν φίλοι : ἡ ἐφημερίδα «Αὐγὴ» διέσωσε ὀρισμένους στίχους τοῦ Κωνσταντίνου Σαθόπουλου ἀφιερωμένους στὸ θάνατο τοῦ Δημητρίου Ῥάλλη, ποὺ προέρχονται βέβαια ἀπὸ τὴν

7. ἐφημ. «Ἑσπέρα», ἀριθ. 70. 9 Φεβρουαρίου 1859.

8. Βιβλιοπωλεῖον Φώτιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου Β. Νάκη. Κατάλογος τῶν εὐρισκομένων βιβλίων ἐλληνικῶν, ἥτοι ἐκκλησιαστικῶν, φιλολογικῶν, νομικῶν, ἱατρικῶν, ψυχαγωγικῶν, μυθιστορικῶν κλπ. Ἐν Ἀθήναις, ὁδὸς Αἰόλου (Ἀρι. 377.) 1864 (Μάιος). Στὴ σελ. 50, ἀριθ. 987. Εὐχαριστῶ κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση τὸν κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ γιὰ τὰ φυλλάδια ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη του ποὺ ἔθεσε στὴ διάθεσή μου καὶ γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά του.

9. ἐφημ. Μέρμηνα, ἀριθ. 90. 1 Ἰανουαρίου 1859. Ἡ κοινωνικὴ θέσις τοῦ

Λουκᾶ Ῥάλλη εἶχε σὰν συνέπεια τὴ μεγάλη δημοσιότητα γύρω ἀπὸ τὴν κηδεῖα τοῦ γιοῦ του· βλ. σχετικὰ στὴν ἐφημ. Αὐγὴ, ἀριθ. 342 καὶ 343. 27 καὶ 29 Δεκεμβρίου 1858, καὶ στὴν ἐφημ. Ἡλιος, ἀριθ. 198. 24 Ἰανουαρίου 1859. «Ἐξεφωνήθησαν τέσσαρες ἐπικηδεῖοι λόγοι», γράφει ἡ ἐφημ. Ἀθηνα (ἀριθ. 2729. 28 Δεκεμβρίου 1858) καὶ δημοσιεύει ἕξ : ἀπὸ τὸ φύλλο ὑπ' ἀριθ. 2730. 31 Δεκεμβρίου 1858 ὡς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2734. 14 Ἰανουαρίου 1859. Ὑπάρχει καὶ ἓνα φυλλάδιο σχετικὸ ποὺ βιβλιογραφεῖται στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα μὲ τὸν ἀριθ. 7925.

ποιητική συλλογή και αποτελούν μια ένδειξη για τὸ περιεχόμενό της· σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς στίχους, ὁ Σαθόπουλος ἀποκαλεῖ τὸν συνομήλικό του¹⁰ Δημήτριο «παμφίλτατο»¹¹ :

Τελευταῖον δάκρυ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Δημητρίου Α. Ράλλη.

Καθήμενος εἰς τὴν ἀκτὴν, μὲ τὴν μορφήν ῥεμβώδη,
Περικυκλούμενος ἐδῶ ἀπ' ἄνθια εὐώδη,
Ἐκεῖθεν ἀπὸ τὰς ὤδας εὐφρόνων ἀηδόνων,
Αὐτοῦ τὸ οὖς μου ἔτεινον, αὐτοῦ προσεῖχον μόνον.
Αἶφνης βοῤῥέας δροσερὸς τοῦ γδούπου τῶν κυμάτων,
Πλήθος φωνῶν ἀντήχησεν εὐφρόνων, ἀοράτων.
Ποία φωνὴ γλυκύφθογγος ! Δημήτριε ποῦ εἶσαι ;
Αἶφνης κραυγάζω στὰς ἐκεῖ πλὴν φεῦ ! ἐσὺ δὲν εἶσαι !
"Ὅλ' ἀπ' ἐμπρὸς μ' ἐχάθησαν, καὶ τῶν πτηνῶν τὸ ἄσμα,
Καὶ ἡ ἀκτὴ κ' ἡ θάλασσα, ἀπατηλὸν ἦν φάσμα !
Ἀναχώρησας, ὡς φεύγει ἡδεῖα αἶθρα ῥόδων,
Ὡς κρίνος μαραμένος ἐν τῷ μέσῳ τῶν τριόδων.
Οἱ ψυχροὶ θανάτου νότοι τὴν κυπάρισσον τοῦ βίου,
Παρακαίρως σὲ μολύνουν ὦ ψυχὴ τοῦ Δημητρίου.
Ἄψυχος γῆ καλύπτουσα τὸ Δημητρίου πτῶμα,
Μαρμάρου πλάξ σκιάζουσα παντὸς βροτοῦ τὸ σῶμα.
Τὸ τελευταῖον δάκρυ μου, ὃ ἤδη ἐπιχύνω,
Διοχετεύσατε αὐτό, χωρὶς νὰ περιμείνω !
Τὸ ἄψυχον σῶμα, παμφιλτάτου μοι Δημητρίου,
Εἰς τὰς μονὰς σὲ περιμένει τὸ ἔπαθλον τοῦ βίου.
Ἡ σκληρὰ μας εἰμαρμένη εἶν' ἀπλοῦς ἀγὼν καὶ μάχη,
Ἦς ὁ στέφανος τῆς νίκης ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπάρχει.

Κ. Ν. Σαθόπουλος, ἐκ Γαλαξειδίου

Στις 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1859 οἱ ἀναγνώστες τῆς «Ἑσπέρας»¹² εἰδοποιήθηκαν γιὰ τὴν κυκλοφορία στὴν Ἑλλάδα ἐνὸς γαλλικοῦ ἔργου :

10. "Ὅλες οἱ βιογραφίες τοῦ Σάθα ἀναφέρουν γιὰ χρονολογία γεννήσεώς του τὸ 1842. Τὸ ἴδιο σημειώνει καὶ ἡ Μαίρη Ν. Βέη, *Παρασκηνιακὴ διαμάχη περὶ τὸ χειρόγραφον Χρονικὸν τοῦ Γαλαξειδίου καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τύπωμα τοῦ Κ. Ν. Σάθα*. Ἀθῆναι 1964, σελ. 5. Μό-

νον ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης, ὁ. π. σελ. 153, γράφει ὅτι ὁ Σάθας γεννήθηκε στὰ 1847· ἀσφαλῶς ὅμως πρόκειται περὶ λάθους.

11. ἐφημ. Αὐγὴ, ἀριθ. 361. 31 Ἰανουαρίου 1859.

12. ἐφημ. Ἑσπέρα, ἀριθ. 70. 9 Φεβρουαρίου 1859.

«Τὸ βιβλιοπωλεῖον τῶν παραγγελιῶν τοῦ Κ. Καρόλου Σ. Ποττέν ἔλαβεν ἐκ Παρισίων, τὸ περιώνυμον φυλλάδιον «Ναπολέων Γ' καὶ ἡ Ἰταλία» τιμᾶται δραχμῶν 2. ὀλίγιστα ἀντίτυπα ὑπάρχουσι».

Λίγο ἀργότερα, στὶς 25 Ἀπριλίου σὲ ἐφημερίδα τῶν Πατρῶν¹³ ἀναγγέλλεται ὅτι ὁ Σαθόπουλος¹⁴ μετέφρασε αὐτὸ τὸ φυλλάδιο μὲ τὸν τίτλο «Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ'»¹⁵. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τίτλο, ποὺ διαφέρει, ὅπως διαπιστώνουμε, ὑπάρχει διαφορὰ καὶ στὴν τιμὴ : ἡ μετάφραση κόστιζε μόνο μία δραχμὴ¹⁶.

Βιβλιογραφία

Ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις ἡ μετάφρασις τοῦ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην περιωνύμου καταστάντος φυλλαδίου «Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ναπολέων Γ'» γενομένη ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ τοῦ Κ. Κωνστ. Ν. Σαθοπούλου.

Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ φυλλαδίου τούτου τιμωμένου δραχμῆς καὶ εὐρισκομένου ἐνταῦθα παρὰ τῷ βιβλιοπώλῃ Κ. Λομβάρδῳ συνιστῶμεν στενῶς εἰς τοὺς συμπολίτας μας».

Οἱ παραπάνω ἀγγελίες χρησιμεύουν στὸ νὰ καθορισθῇ χρονολογικὰ ἡ ἔκδοσις τῆς μετάφρασης τοῦ Σαθόπουλου, Παίρνοντας γιὰ πρῶτο ὄριο τὴν 9η Φεβρουαρίου 1859, ὁπότε ἀναγγέλλεται ἡ παρουσία τοῦ γαλλικοῦ βιβλίου στὴν Ἀθήνα, καὶ γιὰ ἔσχατο ὄριο τὴν 25η Ἀπριλίου 1859, ὁπότε σημειώνεται στὴν ἐφημερίδα τῶν Πατρῶν ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔργου στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, μπορούμε νὰ υποθέσουμε ὅτι ὁ Σάθας μετέφρασε τὸ «Ἰταλικὸν ζήτημα» τὸ Μάρτιο τοῦ 1859. Ἀλλωστε, στὴν τελευταία σελίδα αὐτοῦ τοῦ φυλλαδίου ὑπάρχει ἡ παρακάτω σημείωσις, ποὺ μαρτυρεῖ γιὰ τὴ βιασύνῃ μὲ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μετάφρασις¹⁷.

...Ἐβραδύναμεν εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ (καὶ αἰτοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν εὐγενῶν κ. κ. συνδρομητῶν μας) καθότι μαθόντες ὅτι ἐγένετο ἐν Παρισίοις νέα αὐτοῦ ἐντελεστέρα ἔκδοσις παρηγγείλαμεν αὐτὸ καὶ

13. ἐφημ. Ὁ Μίνως, ἀριθ. 582. 25 Ἀπριλίου 1859.

14. Στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία ὁ Σαθόπουλος ἐμφανίζεται ὡς Σταθόπουλος : ὁ Τ. Χριστόπουλος, ὁ. π. σελ. 186, ἐπισημαίνει τὸ λάθος, τὸ ὁποῖο κωδικοποιεῖ ὁ Ἐμμ. Ι. Μοσχονᾶς, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863. Διορθώσεις καὶ Συμπληρώσεις. περ. Ὁ Ἑραμιστής,

ἔτος Γ' 1965, τεύχος 13, σελ. 23.

15. ἀριθ. 8074 στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα.

16. Κατάλογος Ν. Β. Νάκη, ὁ. π. ἀριθ. 988. Καὶ ἐφημ. Ὁ Μίνως, ἀριθ. 582. 25 Ἀπριλίου 1859.

17. Κ. Ν. Σαθοπούλου, Τὸ Ἰταλικὸν ζήτημα..., ὁ. π. σελ. 40.

ιδού παραδίδομεν αὐτὸ εἰς φῶς μεταπεφρασμένον ἐκ τῆς τελευταίας του εἰκοστῆς ἐκδόσεως.

Καθὸ δὲ βιαίως μεταφρασθὲν ἐγκαταλαμπάνομεν εἰς τὴν καλοκάγαθον τῶν συνδρομητῶν μας ἐπιείκειαν τὰ τυχόν τυπογραφικὰ παροράματα...».

Οἱ βιογράφοι τοῦ Σάθα ἀναφέρουν ὅτι συχνὲς ἦταν οἱ ἐπαφές τοῦ ἐκκολαπτόμενου συγγραφέα μὲ τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του· ἐπιβεβαίωση τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν ἀποτελεῖ καὶ ἡ παρακάτω ἐπιστολὴ γραμμένη μὲ ἐριστικὸ πνεῦμα¹⁸.

Κύριε συντάκτα τῆς *Αὐγῆς*

Διακηρύττω πρὸς γνῶσιν πάντων, ὅτι οὐδόλως λαμβάνω πλέον μέρος εἰς τὸ *Ἀλβιόνειον* σιδηρουργεῖον.¹⁹

Ὑπείκων δὲ εἰς ἀνεξάρτητα τῶν θελήσεών μου αἴτια μετέβην εἰς *Γαλαξειδίον*, ἔνθα παρακαλῶ τοὺς φίλους ν' ἀποτείνωσι πᾶσαν παραγγελίαν ἢ ἀποστολὴν ἰδίως δὲ προσκαλῶ ἵνα ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρούσης οἱ κ. κ. ἐπιστάται τῶν *Ταχυδρομείων Γαστούνης, Καρυνταίνης, Λεχαιῶν καὶ Μολάων*, μοὶ ἀποστείλωσι τὰς εἰς χεῖράς των εὐρισκομένας εἰσπράξεις τοῦ «*Ἰταλικοῦ ζητήματος*», ἄλλως θέλω καταγγεῖλει αὐτοὺς εἰς τὴν προϋσταμένην των ἀρχήν.

Ἐν *Γαλαξειδίῳ* 30 Μαΐου 1859.

Κ. Ν. Σαθόπουλος.

Ὁ Παναγιώτης Συνοδινὸς δίνει μιὰ πρόσθετη πληροφορία γιὰ τὸ Σαθόπουλο στὰ 1858 - 1859, ἡ ὁποία πάντως παραμένει ἀνεξакρίβωτη²⁰. Λέει ὁ ποιητὴς σχετικὰ μὲ ἓνα ποίημά του, στὴ σημείωση 18 τῆς συλλογῆς του «*Ἐθνικὰ δάκρυα καὶ Νεκρικὰ ἄνθη*»: «Τὸ τεμάχιον τοῦτο εἶνε

18. ἐφημ. *Αὐγή*, ἀριθ. 436. 13 Ἰουνίου 1859.

19. Δὲν εἶμαι σὲ θέσιν νὰ ἐξηγήσω τί ἐννοεῖ ὁ Σάθας μὲ τὴν ἔκφραση *Ἀλβιόνειον* σιδηρουργεῖον.

20. Στὴ σημείωση 18 τῆς σελίδας 104 τῆς συλλογῆς του *Ἐθνικὰ δάκρυα καὶ Νεκρικὰ ἄνθη*. Ἀθῆναι 1859. Ἡ συλλογὴ αὕτη, λίγο μετὰ τὴν ἐκδόσὴ της (Μάρτιος 1859) κολοβώθηκε. Βλ. σχετικὰ στὸ ἄρθρο μου *Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Παναγιώτη Συνοδινοῦ*

«*Ἐθνικὰ δάκρυα καὶ Νεκρικὰ ἄνθη*». περ. *Ὁ Ἑρανιστής*, ἔτος Ζ' 1969, τεύχος 42, σσ. 203 - 209. Ἡ *Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη* κατέχει τὸ ἀκέραιο ἀντίτυπο τῆς συλλογῆς· ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς 18, ποὺ θὰ ἔδειχνε ποῖο κομμάτι τῆς συλλογῆς του ἐννοοῦσε ὁ Συνοδινός, παραλείφθηκε κατὰ τὸ τύπωμα τοῦ κειμένου. Παράλληλα, τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο τῆς ἐφημερίδας *Ἑσπέρα*, ποὺ ἀνήκει στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς, εἶναι ἐλλειπές.

τὸ ὅποῖον ἐδημοσίευσεν εἰς τι φύλλον τῆς Ἑσπέρας μὲ μακρὰ, πλατεῖα τὴν ὑπογραφὴν του ὁ Σαθόπουλος ἐκ Γαλαξειδίου...».

1860. Τὴ χρονιά αὐτὴ ἡ δραστηριότητα τοῦ Κωνσταντίνου Σαθόπουλου εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη· μὲ τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματός του (Κ. Ν. Σ.) ἐκδίδει τὰ «Γνωμικὰ διαφόρων σοφῶν περὶ Ἑρωτος»²¹ Ὡς συνδρομητῆς Ἀθηνῶν σημειώνεται καὶ σ' ἓνα φυλλάδιο μὲ τὴ βιογραφία τοῦ Γαριβάλδου.²² Τὸ Νοέμβριο στὴν ἐφημερίδα «Πρωϊνὸς Κῆρυξ» ἐμφανίζεται ἀκόμα μιὰ ἀγγελία τοῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου,²³ ὅπου ἀναγγέλλεται ἡ ἐκδοσὴ ἑνὸς δεκαπενθήμερου περιοδικοῦ μὲ τὸν τίτλο «Κόσμος»· τὴν ἀγγελίαν συνοδεύει καὶ ἓνα σχόλιο τῆς ἐφημερίδας σχετικὰ μὲ τὴ χρησιμότητα τῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων (Παράρτημα ἀριθ. 3). Ἀπὸ τὸ κείμενο συνάγεται ὅτι ὁ νεαρὸς ἐκδότης εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ παρακολουθῇ τὴ διεθνῇ ἐπικαιρότητα καὶ νὰ τὴ μεταφέρῃ ἀπ' τὶς σελίδες τοῦ καινούργιου περιοδικοῦ στὸν ἑλληνα ἀναγνώστη· φιλοδοξεῖ ἄλλωστε μὲ μιὰ «συγκριτικὰ βατικώτατη τιμὴ» νὰ καλύψῃ ἓνα κενὸ στὸν τομέα τοῦ περιοδικοῦ συγγραμματος, διασκεδάζοντας καὶ συγχρόνως μορφώνοντας τοὺς συγχρόνους του.

1861. Μὲ ἓνα σχόλιο τῆς ἐφημερίδας «Πρωϊνὸς Κῆρυξ» τῶν Ἀθηνῶν ἀναγγέλλεται ἡ κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ «Κόσμος»· οἱ κρίσεις γιὰ τὸ συντάκτη του εἶναι πολὺ κολακευτικέες²⁴· «Ἐξεδόθη ὑπὸ τὸν τίτλον «Κόσμος» καὶ νέον περιοδικὸν σύγγραμμα περιέχον ἀξιόλογον φιλολογικὴν καὶ μυθιστορικὴν ὕλην. Ἀρκετὴ σύστασις τοῦ περιοδικοῦ τούτου συγγραμματος εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιολόγου αὐτοῦ συντάκτου Κ. Σαθόπουλου, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐλαττώσαντος καὶ τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ εἰς 8 μόνον δραχμὰς ἐτησίως».

Ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ περιοδικοῦ «Κόσμος»²⁵ βλέπομε ὅτι ὁ Κ. Ν. Σα-

21. Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα, ἀριθ. 8139.

22. Ἰωσήφ Γαριβάλδης. Ἰδιωτικὸς καὶ πολιτικὸς βίος αὐτοῦ. ὑπὸ Δ. Π. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον Δ. Α. Μανρομιάτη 1860. Στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα ἀναφέρεται μὲ τὸν ἀριθ. 8264. Ἡ βιογραφία αὐτὴ δημοσιεύθηκε ἐπίσης σὲ συνέχειες στὴν ἐφημ. Πρωϊνὸς Κῆρυξ, ἀπὸ τὸν ἀριθ. 463. 15 Ὀκτωβρίου 1860 μέχρι τὸν ἀριθ. 491. 13 Μαΐου 1861.

23. ἐφημ. Πρωϊνὸς Κῆρυξ, ἀριθ. 467. 12 Νοεμβρίου 1860.

24. ἐφημ. Πρωϊνὸς Κῆρυξ, ἀριθ. 477. 11 Φεβρουαρίου 1861.

25. Κόσμος. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνὸς ὑπὸ Κ. Ν. Σαθοπούλου καὶ Δ. Σ. Κοπιδᾶ. Ἔτος πρῶτον. Ἀθήνησι, τύποις Φιλομούσου Λέσχης Δ. Σ. Κοπιδᾶ καὶ συντ. 1861. Τὸ μοναδικὸ ἀντίτυπο τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς εἶναι ἑλλειπές. Ὑπάρχουν μόνον τὰ φυλλάδια Α, Β, ΣΤ, Ζ, Η, Θ, ΙΑ, ΙΒ.

Θόπουλος δὲν ἦταν ὁ μοναδικὸς ἐκδότης. Παράλληλα ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Δ. Σ. Κοπιδᾶ, ὁ ὁποῖος τελικὰ θὰ κρατήσῃ μόνος του τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ. Ὡστόσο ἀπὸ τὶς δηλώσεις τοῦ Κοπιδᾶ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, φαίνεται ὅτι ὁ μὲν Κ. Ν. Σαθόπουλος ἦταν ὁ συντάκτης, ὁ ἴδιος δὲ κυρίως ὁ ἐκδότης. Ἐκτὸς ἀπὸ δύο μυθιστορήματα, ὅλα τὰ ἄλλα ἄρθρα ποὺ δημοσιεύονται δὲν ἔχουν ὑπογραφή συντάκτη ἢ μεταφραστῆ. Πάντως, ἀρκετὰ στρέφονται γύρω ἀπὸ θέματα προσφιλῆ στὸν Κ. Ν. Σαθόπουλο· ἴσως λοιπὸν αὐτὸς νὰ ἦταν ὁ μοναδικὸς συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείεται ἡ πιθανότητα νὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι συνεργάτες.

Τὴ μετάφραση τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Πέτρου Ζακῶν «Ἀπομνημονεύματα ἐξορίστου βασιλέως» ὁ Κ. Ν. Σαθόπουλος ἀφιέρωσε στὸ θεῖο του γιὰτρὸ Ἀθανάσιο Λύτσια. Στὸ ἴδιο πρόσωπο ὅμως εἶχε ἀφιερῶσει²⁶ στὰ 1859 τὴ μετάφραση τοῦ «Ἰταλικοῦ ζητήματος» καὶ πάλι στὰ 1865 θὰ ἀφιέρωσῃ τὸ «Χρονικὸ τοῦ Γαλαξειδίου»· ἴσως λοιπὸν ὁ Ἀθανάσιος Λύτσιας νὰ εἶχε ὑποστηρίξει οἰκονομικὰ τὶς πρῶτες ἐκδοτικὲς προσπάθειες τοῦ ἀνεψιοῦ του.

Ὡς παράρτημα τοῦ περιοδικοῦ «Κόσμος» κυκλοφοροῦσε τὸ μυθιστόρημα «Τὰ ἀπόκρυφα τῆς Φαρμασονίας» μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Σαθόπουλου, ὁ ὁποῖος στὴν ἀγγελία τῆς ἐκδοσης τοῦ περιοδικοῦ ἀναφέρθηκε σ' αὐτὸ τὸ ἔργο σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μετάφραση.²⁷ Ἀλλὰ ἀργότερα, στὸ τέλος τῆς Εἰσαγωγῆς²⁸ ποὺ προτάσσει στὸ μυθιστόρημα, «διακηρύττει» ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ὁ συγγραφέας :

Ἐπειδὴ πολλοὶ μᾶς ἀπηύθυναν ἀλλεπαλλήλους ἐρωτήσεις περὶ τοῦ συγγραφέως τῶν ἀποκρύφων, διακηρύττομεν, ὅτι εἶναι πρωτότυπα.

Κ. Ν. ΣΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ὡστόσο, πολὺ σύντομα αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς διαψεύδεται ἀπὸ τὸν Κοπιδᾶ, ὁ ὁποῖος δηλώνει ὅτι τὸ μυθιστόρημα «Τὰ Ἀπόκρυφα τῆς Φαρμασονίας» δὲν εἶναι πρωτότυπο, ἀλλὰ μετάφραση τοῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου ἀπὸ τὰ γαλλικά.²⁹

Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Κ. Ν. Σαθόπουλος ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ διεθνῇ πολιτικῇ : στὰ 1859, ὅπως ἔχει ἤδη σημειωθῇ, μεταφράζει τὸ ἄρθρο

26. Τ. Χριστόπουλος, ὁ. π. σελ. 188, 189. Ἡ ἀφιέρωση στὸ περ. Κόσμος, φυλλ. Α'. 1 Φεβρουαρίου 1861 στὴ σελίδα τίτλου: «Τῷ ἐξοχωτάτῳ θεῷ μοι Ἀθανασίῳ Λύτσια ἱατρῷ Γαλαξίου ἀνατίθημι».

27. ἐφημ. Πρωϊνὸς Κῆρυξ, ἀριθ. 467. 12 Νοεμβρίου 1860.

28. περ. Κόσμος, φυλλ. ΣΤ'. 15 Ἀπριλίου 1861.

29. περ. Κόσμος, φυλλ. ΙΒ'. 15 Ἰουλίου 1861.

«'Αποχαιρετισμός τοῦ Ναπολέοντος», λίγο ἀργότερα τὸ φυλλάδιο «Τὸ Ἴταλικὸν ζήτημα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέον Γ'» καὶ στὰ 1860 ἐγγράφεται συνδρομητὴς στὴ βιογραφία τοῦ Ἰωσήφ Γαριβάλδη. Πιθανώτατα λοιπὸν ὁ ἴδιος νὰ ἦταν καὶ ὁ μεταφραστὴς τοῦ ἄρθρου «Σκέψεις Ναπολέοντος Α' ἐξορίστου ἐν τῇ Ἀγίᾳ Ἐλένῃ», ποὺ δημοσιεύτηκε σὲ συνέχειες στὸν «Κόσμος».

Ἰσως στὸν Σαθόπουλο θὰ πρέπη νὰ προσγράψουμε καὶ τὶς παρακάτω ἀνυπόγραφες συνεργασίες: στὴ στήλη Φιλολογικὰ τοῦ 1ου φυλλαδίου δημοσιεύεται τὸ ἄρθρο «Περὶ Οἰάνθης Ἀποσπάσματα» μὲ τὴν ἐνδειξή: «Ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν ἐκδοθησομένης Ἱστορίας τοῦ Γαλαξειδίου.» Καὶ στὴ στήλη Ἱστορικὰ τοῦ 2ου φυλλαδίου ἀρχίζει ἡ δημοσίευση τοῦ ἄρθρου «Σύντομος ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ ὀπισθόρασις τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ Τουρκίᾳ συμβάντων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως» μὲ τὴν ἴδια περίπου ἐνδειξή: «Ἐκ τῶν προλεγομένων τῆς ἱστορίας τοῦ Γαλαξειδίου» Ἀργότερα, στὸ 6ο φυλλάδιο, ὑπάρχει ἓνα ἄρθρο «Ἡ Πυρπόλησις τοῦ Γαλαξειδίου» ποὺ ἀφιεροῦται τῷ Ἀριστ. Βαλαωρίτῃ. Καὶ στὸ 11ο φυλλάδιο, στὴ στήλη Ποίησις, βιογραφεῖται ὁ ἐκ Γαλαξειδίου Νικόλαος Μουντῆς.

Ἀσχολήθηκε λοιπὸν πολὺ μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του ὁ Κ. Ν. Σαθόπουλος, ἀν δεχτοῦμε βέβαια ὅτι πραγματικὰ ἦταν δικὰ του αὐτὰ τὰ ἄρθρα. Ἀλλωστε ἡ ἐπαφή του μὲ τὸ Γαλαξειδί ὑπῆρχε πάντα, καθὼς εἶδαμε καὶ στὴν ἀγγελία του τῆς 30ῆς Μαΐου 1859. Σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του φαίνεται ὅτι βρῆκε καὶ τὸ χειρόγραφο τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδιοῦ», ποὺ δημοσίευσε στὰ 1865.

Παρ' ὅλη ὅμως τὴ δραστηριότητα τοῦ νεαροῦ συντάκτη, πολὺ σύντομα διευθυντὴς τοῦ «Κόσμου» θὰ μείνει μόνο ὁ Δ. Σ. Κοπιδᾶς, ποὺ ἀναγγέλλει τὸ γεγονὸς στὸ κοινὸ του τὴν 1η Μαΐου τοῦ 1861.³⁰ Ὁ Σαθόπουλος ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ γιὰ λόγους καθαρὰ οἰκονομικοὺς, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὴν εἰδοποίηση ποὺ ἀκολούθησε, στὴν ὁποία ὁ Κοπιδᾶς τὸν κατηγορεῖ γιὰ ὑπεξαίρεση, ἀμάθεια καὶ κλοπὴ πνευματικῆς ιδιοκτησίας³¹:

Ὁ Κ. Σαθόπουλος ἀναχωρήσας ἐντεῦθεν, ἀφῆκεν ἡμᾶς εἰς μεγάλην ἀταξίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας δὲν ἠδυνήθημεν ἐγκαίρως νὰ ἐκδώσωμεν τὸ φύλλον.

30. περ. Κόσμος, φυλλ. Ζ'. 1 Μαΐου 1861. φυλλ. Η'. 15 Μαΐου 1861. φυλλ. Θ'. 1 Ἰουνίου 1861.

31. περ. Κόσμος, φυλλ. ΙΒ'. 15 Ἰουλίου 1861.

Λαβόντες αὐτὸν ὡς μεταφραστὴν καὶ συνεταῖρον, δὲν ἐγνωρίζομεν τὴν ἀναίδειαν καὶ ἀμάθειαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὑπεξαίρεσας ἐκ τῶν συνδρομῶν τοῦ Κόσμου ποσὸν 1.600 δραχ. ἐφ' οὗ οὐδὲν δικαίωμα εἶχε, καθὼ μισθωτός, καὶ τῶν συνδρομητῶν κινήσας τὴν ἀγανάκτησιν διὰ μεταφράσεων, οὐχὶ ἐκλεκτῶν, ὥχετο ἀπιὼν λαθραίως, συμπαλαβὼν καὶ τὸ κείμενον τῶν «Αποκρύφων τῆς Φαρμασονίας» ὅπερ δὲν ἦτο πρωτότυπον, ὡς ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν καὶ τοσοῦτον ἀυστόλως διεκήρυξεν.

Ἄλλ' ἂς μὴ δυσανασχετήσῃ, δι' αὐτὸ ὁ περίεργος ἀναγνώστης ἐγράψαμεν πρὸ πολλοῦ εἰς Παρισίους, ἵνα μᾶς στείλωσι κείμενον ἄλλο ὥστε ἡ διακοπὴ τοῦ μυθιστορήματος εἶναι βραχυχρόνιος...

Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία τοῦ Κ. Ν. Σαθόπουλου νὰ ἐκδώσῃ περιοδικὸ ναυαγεῖ ὀριστικά, ἀφοῦ στὸ ἐξώφυλλο τοῦ ἴδιου φυλλάδιου τοῦ «Κόσμου»³² ἀναγγέλλεται ἡδὴ ἡ πρόσληψις νέου συντάκτη.

Παρακολουθώντας ἀπὸ κοντὰ τὶς πρῶτες συγγραφικὲς καὶ ἐκδοτικὲς δραστηριότητες τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα εἴμαστε σὲ θέσιν νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τὰ ἐνδιαφέροντα, ποὺ τὸν ἀπασχόλησαν στὰ νεανικὰ του χρόνια καὶ τὸν ἔκαναν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὶς σπουδὲς του τῆς Ἰατρικῆς. Εἶναι ἐπίσης δυνατὸ νὰ διαγραφοῦν ἐντονώτερα ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητάς του, τὰ ὁποῖα ἀνακύπτουν ἀπὸ τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Δυστυχῶς, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν στοιχείων δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κρίνουμε τὴ συμπεριφορὰ του· πάντως, θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ δικαιολογήσουμε τὸ νεαρὸ συγγραφέα λαμβάνοντας ὑπόψιν τὴν ἔφεσά του νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὶς ἱστορικο - φιλολογικὲς μελέτες. Κοντὰ στὶς ἔντονες προσπάθειές του ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις ἀλλὰ καὶ νὰ τὶς μεταδώσῃ στοὺς συγχρόνους του, διαβλέπουμε μιὰ τάση, κάπως βιαστική, νὰ γίνῃ γνωστὸς στὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό· ἴσως σ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τάση νὰ ὀφείλονται τὰ προβλήματα καὶ οἱ διενέξεις ποὺ προέκυψαν στὰ πρῶτα του βήματα.

Ὅπως δὴποτε, ἂν γιὰ τὰ χρόνια 1858 - 1861 ἔχουμε συγκεντρώσει μερικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὶς ἀσχολίες τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα, γιὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα (1862 - 1864) δὲν ἔχουμε ἀκόμα καμμιά μαρτυρία· στὰ 1865 πάντως, μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Γαλαξειδίου» καταλαγιάζει ἡ ποικιλία τῶν ἐνδιαφερόντων του, τὰ ὁποῖα παίρνουν πιά μιὰ συγκεκριμένη μορφή: χάρις στὴ συμπαράστασι καὶ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Παύλου Λάμπρου στρέφεται πρὸς τὴν ἔρευνα. Ἔτσι, ὡς τὸ θάνατό

32. περ. Κόσμος, φυλλ. IB'. 15 Ἰουλίου 1861 καὶ στὸ ἐξώφυλλο.

του, τὸ 1914, ἀσχολεῖται μὲ τὴ δημοσίευση ἀνεκδότων κειμένων τῆς βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς γραμματείας καθὼς καὶ μὲ τὴ σύνταξιν ἱστορικῶν μελετῶν.

Δήμητρα Σκ. Πικραμένου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἀριθ. 1

Ὁ Δήμαρχος Γαλαξειδίου Κ. Λουκάς Ι. Καραλίβανος.

Πυρίγληρος πᾶς τις συγκρίνων τὴν νῦν κατάστασιν τῆς πόλεως Γαλαξειδίου μὲ τὴν προτέραν τὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων δημάρχων, πατριωτικῆς εὐχαριστήσεως ἐμπύμπληται.

Οὐδὲν ἕτερον θέλω διακοινώσῃ, εἰμὶ ὅτι ἀγνή καὶ παιδικὴ καρδιά, πατριωτισμοῦ ἔμπλεως, δύναται νὰ διακοινώσῃ, ναί, καρδιά ἐναποταμιεύσασα εἰς τὸν νάρθηκά της τὴν νεκταροσταγὴ καὶ ἀμβρόσιον τῆς ἀγαθοεργίας τρύγα.

Τὺς ἀναλογιζόμενος τὴν πρὶν τοῦ Κ. Καραλίβανου κατάστασιν τῆς πόλεώς μας, ἔρμαιον ληστῶν οὖσαν, ὑποχθονίων παθῶν μεστήν, ἰθυομένην παρ' ἀνθρώπων ὧν τὰ στέρνα ἀνέδιδον δηλητήριον πατριωτικὸν σπινθῆρα, ὡς τὸν ἐκ τῆς γλῆνης μαριώδους ἐχίδνης ἐξερχόμενον ναί ! τὴν Δημαρχίαν ἐκείνων, οἵτινες τυφλοῖς ὄμμασιν ἐγκατελίμπανον τὸ τῆς πολιτείας σκάφος, ὅπως διαρῶαγῃ ἐφ' ὑφάλων προσαράξαν τῶν Δημάρχων τῶν καπηλευόντων τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος των ! Συγκρίνων λέγομεν, τὴν ζοφεράν καὶ ἀχλυνώδη τότε κατάστασιν μὲ τὴν παρούσαν χρυσῇν περίοδον, τὴν ἐντελῶς ἀπέλασιν πάσης στυγερᾶς ληστῶν συμμορίας, τὴν ἀναμορφωσιν τῆς γηραιᾶς Οἰάνθης, τὴν καθίδρυσιν σχολείου ἀναμορφωτικοῦ ἐν τοῖς χωρίοις, ὅπως καὶ οἱ πειναλέοι ἐκεῖνοι χωρικοὶ ἀναμορφωθῶσι τὴν ἐγκαθίδρυσιν Δημοτικοῦ τῶν κορασίων σχολείου ταῦτα πάντα ἀναλογιζόμενός τις δὲν δύναται εἰμὶ νὰ ἐξαγάγῃ φρικώδεις ἀράς κατὰ τῶν πρῶν καπῆλων ἐκείνων Δημάρχων!!! Ὁ ἤδη ἰθύνων τὸν οἶακα τῆς πατρίδος εἶναι στιβαρὸς σκέφους βραχίων, γεραρῶς ἀντέχων εἰς ἀπάσας τὰς κνικωνίους τῆς πολιτείας τύρβας· ἤδη τὸ σκάφος πλέει ἀφόβως ἐφωδιασμένον μετ' οἶακος καὶ πνέιδος τὰ ἀχανῆ τῶν

ὠκεανῶν πελάγη, ἔχον ὡς παμφανόη καθοδηγόν του φάρον τὸ ἐνθερμον
τῶν στέρνων του τέκνον, τὸ περιόδοξον καὶ ἐν ταῖς μελέταις γεγηρακός·
ἡ πόλις ἐπ' αὐτοῦ καλλωπίζεται διὰ καινοῦ Νεκροταφείου, γεωμετρικῶν
συμμέτρων ἀγνιῶν. — Ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου τούτου τέκνον της ἡ γηραιά
Οἰάνθη διανγάζεται παρὰ τοῦ θείου ἐκείνου π υ ρ ό ς.

Ἐπὶ τοῦ Κ. Καραλιβάνου ἡ πατρίς ἀντὶ νὰ δίδῃ λαμβάνει τὸν μι-
σθόν, ὃν ἡ ἀρωγὸς καὶ γενναία ψυχὴ τούτου προσήγαγεν ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἀνεγέρθητι, ὦ γηραιά καὶ περικλεῆς Οἰάνθη, καὶ ἀφοῦ ἀναπέμψης
μεθ' ἡμῶν εὐγνωμοσύνης φόρον πρὸς τὸ τέκνον σου Κ. Λουκᾶν Καραλί-
βανον πυρίγληρος ἄνθει !

Ἀνάκραξον μεθ' ὅλων τῶν πολιτῶν σου πτερόεντα ἔπη, ἃ ἡ φιλο-
στοργικὴ σου λάβρα σοι ἀπαγορεύει.

Σεῖς δε ὦ Μοῦσαι πλέξετε στέφανον κηπαρίσου. Μὲ ἄνθη νεκταρο-
σταγῇ, ἄνθη τοῦ παραδείσου.

Καὶ στέψατε τὴν κεφαλὴν τοιοῦτ' ἀνδρὸς ἐνθέρμον.

Τοιοῦτον τέκνον ἱεροῦ, καὶ πανανγοῦς Βανδέμου.

Εὐγνωμονοῦντες ἐπὶ σὲ Ζωδιακόν μας σέλας.

Σ' εὐχαριστοῦμεν ἐκ ψυχῆς ὦ Ἀμαλθείας κέρας.

Κ. Ν. Σαθόπουλος ἐκ Γαλαξειδίου.

Ἀριθ. 2

Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Ναπολέοντος.

Ὑγείαινε Τόπε, ὅστις εἶδες τὸ ἐπικήδειον τῆς δόξης μου κλέος,
ἀνεγερθὲν καὶ διαχυθὲν ἐπὶ τῆς ὑψηλίου, ὡς εὐρὸν σκίασμα ! Ὁ τόπος
οὗτος μὲ ἐγκαταλείπει ἤδη, ἀλλ' αἱ λαμπρότεραι καὶ ζοφερότεραι τῆς
ἱστορίας του σελίδες θέλουσιν εἶσθαι πλήρεις τῆς μνήμης μου. Ἐπολέ-
μῃσα κατὰ τοῦ κόσμου σύμπαντος, καὶ ἂν ἐνικήθην, τὸ μετέωρον τῶν
κτήσεων μὲ παρέσυρεν ὑπὲρ τὸ δέον. Ἐπάλαισα κατὰ τῶν ἐθνῶν, ἅτινα,
ἐν τῇ μοναξίᾳ μου, φοβοῦνται εἰσέτι ἐμὲ μόνον καὶ τελευταῖον αἰχμάλω-
τον μεταξὺ μυριάδων πολεμιστῶν.

Ὑγείαινε Γαλλία ! Ὅταν τὸ διάδημα ἔστεφε τὸ μέτωπόν μου, σὲ
ἀπεκατέστησα τὸν πανανγέστατον τῆς ὑψηλίου ἀδάμαντα· ἀλλ' ἤδη ἡ
ἀδυναμία σου ἐπιτάττει νὰ σὲ ἐγκαταλείψω ὡς σὲ εἶδον ἀποκεκληρωμένην
τῆς δόξης, καὶ πεπιτωκυῖαν τῆς ἀρετῆς σου· ὦ ! διατί νὰ μὴ ἔχω ἀκόμη
τοὺς ἀρειμανίους ἐκείνους πρεσβύτας στρατιώτας, οἵτινες νικηταὶ εἰς

ἀπάσας τὰς μάχας μου, ἔπесαν ἄνευ δάφνης πολεμικῆς παλαίοντες κατὰ τῶν στοιχείων ; !... Ὁ ἀετός, οὐτινος τὸ βλέμμα τότε ἐθορυβήθη καὶ ἐξεπλήχθη, ἤθελεν εἰσέτι προσηλοῖ ἀσκαρδαμνκεῖ τὸν ὀφθαλμόν του πρὸς τὸν ἥλιον τῆς νίκης.

Ὑγείαινε Γαλλία ! ἀλλὰ ἂν μίαν ἡμέραν ἡ ἐλευθερία ἐπανελθοῦσα, ἐπισκεφθῇ τὰς ἀκτὰς σου, τότε μέμνησο ἐμοῦ ! Τὸ Ἴον αὐξάνει εἰσέτι εἰς τὸν μυχὸν τῶν κοιλάδων σου, μαραινόμενονον δὲ τὰ δάκρυνά σου δύναται νὰ τὸ ἀναζωογονήσωσι... τότε δὴ, τότε, θέλεις ὑπερίδει ἀγερώχως τὰ περικυκλοῦντα μας ἐχθρικά στίφη, καὶ ἡ καρδιά σου θέλει ἀνεγερθῇ καὶ σκιρτήσῃ εἰς τὴν φωνήν μου· εἰς τὴν δεσμίους κρατοῦσαν ἡμᾶς ἄλυσον, ὑπάρχουσι κρίκοι ἀποσπώμενοι· ὅταν δὲ πέσωσι, στράφητι πρὸς ἐμὲ καὶ ἀναμνήσθητι τὸν ἀρχηγόν, ὃν σὺ ἐξέλεξας.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ).

Κ. Σαθόπουλος.

Ἀριθ. 3

Καταχωροῦντες τὴν κατωτέρω ἀγγελίαν, συνιστῶμεν στενῶς εἰς τὸ Πανελλήνιον τὸ νέον τοῦτο περιοδικὸν σύγγραμμα, ὅπερ ἀπέναντι τῆς εὐτελοῦς συνδρομῆς τὴν ὁποίαν τάσσει ὁ διευθυντὴς αὐτοῦ, ὑπόσχεται ὠφελείας τὰς ὁποίας δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἕκαστος θέλει ἐκτιμῇσει. Τὸ στενὸν τοῦ φύλλου δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν τὴν ἀνάγκην τῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων, εἰς ἔθνος ὅπερ στερεῖται συγγραφέων, πλὴν πεποίθαμεν ὅτι πάντες τὴν ἀναγνωρίζουσιν. Ἀρκούμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ συνδρομὴ ἐπὶ τοιούτων ἔργων, εἶναι ἐνίσχυσις τῶν φώτων, τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἄνευ τῶν ὁποίων οὐδεμία κοινωνία, οὐδὲν ἔθνος δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολήν του.

ΑΓΓΕΛΙΑ

Ἀναλογιζόμενοι τὴν παντελῇ ἔλλειψιν περιοδικοῦ συγγράμματος, ὅπερ διὰ τὸ τεργνὸν καὶ ὠφέλιμον τῆς ὕλης ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν πρωτοφανῆ τῆς συνδρομῆς του συγκатаβατικωτάτην τιμὴν, δύναται νὰ γείνῃ πρὸς πάντας εὐπρόσδεκτον, ἀπεφασίσαμεν τὴν ἔκδοσιν τοιούτου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Κόσμος».

Τὸ ἐν λόγῳ σύγγραμμα δις τοῦ μηνὸς ἐκδιδόμενον κατὰ φυλλάδια ἐκ δύο τυπογραφικῶν φύλλων ἕκαστον θέλει περιέχει μυθιστορήματα, διηγήματα, βιογραφίας τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων, ποιήσεις, ποικίλα, ἀνέκδοτα, περιγηγήσεις εἰς ἀγνώστους τόπους, θρησκευτικά, ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης καὶ βιομηχανίας κλπ.

Ἐκαστον φυλλάδιον θέλει ἐμπεριέχει τρεῖς ἢ τέσσαρας εἰκονογραφίας πρὸς ζωηροτέραν τοῦ κειμένου ἐξήγησιν καὶ ἀνάπτυξιν.

Εἰς τὸ τέλος ἐκάστου φυλλαδίου θέλει δημοσιεύεσθαι ἐν παραρτήματι καθ' ἡμίφυλλον, τὸ μυθιστόρημα «Φαρμασονίας ἀπόκρυφα» τὸ ὑπὸ τὸν παράδοξον ἀλλὰ φερώνυμον τοῦτον τίτλον ἐν Παρισίοις δημοσιευθὲν καὶ τοσοῦτον ταράξαν τοὺς πολιτικοὺς τῆς Εὐρώπης κύκλους διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων τῆς παραδόξου ταύτης ἐταιρείας περὶ τῆς ὁποίας ἀλλοκότους καὶ ὅλως συγκεχυμένας ἰδέας ἔχομεν.

Τιμὴ ἑξαμηνιαία προπληρωτέα ἅμα τῇ παραλαβῇ τοῦ πρώτου φυλλαδίου ὁρίζεται, διὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα εἰς δραχμὰς 4, διὰ δὲ τὸ ἐξωτερικὸν φραγ. 7.

Ἀθῆναι 1 Νοεμβρίου 1860.

Κ. Ν. ΣΑΘΟΠΟΥΛΟΣ.